

Το Ουκρανικό Εκκλησιαστικό Πρόβλημα

Νομοκανονική πρόκληση για εκκλησιαστική ωριμότητα

από τον **Βασίλειο Θ. Μείχανειοίδη**

Τα τελευταία χρόνια και συγκεκριμένα από το 2018 και μετά, «προέκυψε» το γνωστό «εκκλησιαστικό πρόβλημα της Ουκρανίας», ως εξής: το πρόβλημα συμπυκνώνεται στην ύπαρξη εντός του Κράτους της Ουκρανίας δυο Ορθοδόξων Εκκλησιών, μιας Αυτοκέφαλης (Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας-ΟΕΟ), αναγνωριζόμενης από το Οικουμενικό Πατριαρχείο-ΟΠ (2019-), το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής, και τις Εκκλησίες Κύπρου και Ελλάδος (4 συνολικά), και από την άλλη, μιας δεύτερης αυτόνομης/ αυτοκέφαλης (;) Εκκλησίας (Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία-ΟΟΕ-ΠΜ· υπό το Πατριαρχείο Μόσχας), και αναγνωριζόμενης -ακόμη- από την πλειοψηφία των τοπικών Ορθοδόξων Εκκλησιών (Αντιόχεια, Ιε-

Ο Δρ. Βασίλειος Θ. Μείχανειοίδης είναι (BA, JCB, CdsSpec., JCL Spec., DES en Droits de l'homme, MA, MA, MA, MDE, JCD), Εντεταλμένος Διδάσκων Καν. Δικαίου και Σχέσεων Εκκλησίας Πολιτείας 2020-2023, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής-Διδάσκων στην Θεολογική Σχολή, ΕΚΠΑ

ροσόλυμα, Σερβία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Γεωργία, Πολωνία, Αλβανία, Τσεχία & Σλοβακία, 9 συνολικά). Η κατάσταση αυτή της υπάρξεως δύο «κανονικών» Ορθοδόξων Εκκλησιών εντός ενός (Ορθοδόξου) Κράτους αποτελεί μείζονα κανονική ανωμαλία, καθ' ότι απαγορεύεται ρητώς από το Κανονικό Δίκαιο (απαγόρευση συνεδαφικότητας Ορθοδόξων Επισκόπων και κατ' επέκταση και Ορθοδόξων Εκκλησιών).

Το γεγονός, όμως, ότι οι Ορθόδοξες Εκκλησίες παρουσιάζονται διχασμένες και οι μεν αναγνωρίζουν τη μια Εκκλησία (υπό τον Επιφάνιο· ΟΕΟ), οι δε την άλλη Εκκλησία (υπό τον Ονούφριο· ΟΟΕ-ΠΜ), θέτει διάφορα ερωτήματα, μεταξύ των οποίων το ακόλουθο: γιατί συμβαίνει αυτό; Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σύντομα στο γενικό αυτό ερώτημα, αλλά και σε συνοδά ερωτήματα (υπάρχουν ασφαλώς και άλλα κανονολογικά ερωτήματα, τα οποία εγείρονται).

Περί της αυτοκεφαλίας

Τι είναι αυτοκεφαλία; Αυτοκεφαλία είναι η πλήρης αυτοδιοίκηση μιας εκκλησίας, η «ανεξαρτησία» της, τηρουμένων ορισμένων «περιορισμών»· π.χ. καμία τοπική Ορθόδοξη Εκκλησία δεν είναι αυτοκέφαλη εκτός δι-ορθόδοξης συνοδικότητας. Τι είναι αυτοκεφαλοποίηση; Η αυτοκεφαλοποίηση είναι η διαδικασία μιας τοπικής Εκκλησίας να διεκδικήσει και εν τέλει να επιτύχει να καταστεί αυτοκέφαλη έναντι μιας άλλης Εκκλησίας (Παιριαρχείου) υπό την οποία προηγουμένως διατελούσε.

Ποια τα κριτήρια, οι κανονικές προϋποθέσεις, διεκδικήσεως και κτήσεως αυτοκεφαλίας; Η δημιουργία (ύπαρξη) ενός ανεξαρτήτου (εθνο-)κράτους (κατά προτίμηση Ορθοδόξου, αλλά όχι απαραίτητα)· (β') η συνεπεία και κατ' αντιστοιχία της κρατικής ανεξαρτησίας προϊούσα πεποίθηση ανάγκης υπάρξεως και εκκλησιαστικής αυτοκεφαλίας· (γ') η εκπεφρασμένη βούληση του πληρώματος για αυτοκεφαλία καθώς και η βούληση, συναίνεση της Πολιτείας για αυτοκεφαλία της τοπικής Εκκλησίας κ.ά.

Ως «κανονική βάση» λογίζεται η δημιουργία, ανάδυση ενός ανεξαρτήτου κράτους, η κρατική/πολιτειακή ετερότητα, καθώς και η κανονική αρχή «τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἢ τάξις ἀκολουθήτω» (Δ΄ Οικουμ. Σύν. 17 - ΣΤ΄ Οικουμ. Σύν. 38) καὶ «τά ἐκκλησιαστικά καὶ μάλιστα τά περί τῶν ἐνοριῶν δικαίαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις συµμεταβάλλεσθαι εἴωθεν», δηλαδή τα εκκλησιαστικά συνήθως προσαρµόζονται στα πολιτικά (συνήθως, ὄχι ἀπαραιτήτως, ὑπὸ προϋποθέσεις, ὄχι ἀκρίτως). Η αρχή αὐτή εἶναι σηµαντική διότι «επιτρέπει» *mutatis mutandis* τὴν διαρρύθμιση κανονικῶν ἐδαφῶν, προσάρτηση καὶ ὑπαγωγή, ἢ ἀντιθέτως χειραφέτηση καὶ ἀποκοπή, αὐτονομία, αὐτοκεφαλία, τηρουμένων τῶν πρὸς τοῦτο κανονικῶν προϋποθέσεων.

Τόσον ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ὅσο καὶ ἀπὸ πολιτειολογικῆς ἐπόψεως, ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοκεφαλία θεωρεῖται συμπληρωματικὴ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας, ὅταν, ἐφ' ὅσον πληροῦνται οἱ ἀναγκαῖες πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις, ἰδιαίτερος δὲ σε περιπτώσεις, ὅπου παρατηρεῖται διακρατικὸς ἀνταγωνισμὸς καὶ σύγκρουση (π.χ. Ουκρανία-Ρωσία). Η Ουκρανία κατέστη το 1991 πολιτικὰ ἀνεξάρτητη καὶ ἐπεδίωξε (καὶ) ἔκτισε νὰ καταστή καὶ ἐκκλησιαστικὰ αὐτοκέφαλη ἀπὸ τὴ Μόσχα, ἀκριβῶς γιὰ νὰ συμπληρώσει, ὀλοκληρώσει τὴν πολιτικὴ ἀνεξαρτησία με τὴν ἐκκλησιαστικὴ τῆς αὐτοκεφαλία.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἐφαρμοσθέντα, ἰδιαίτερος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (19ος καὶ 20ός αἰ.) ἡ τελικὴ κανονικὴ διαδικασία αὐτοκεφαλιοποίησης, δηλαδή κανονικῆς καταστάσεως μιᾶς Ἐκκλησίας ὡς αὐτοκέφαλης, συντελεῖται μέσω τοῦ ΟΠ ὡς Μητρός Ἐκκλησίας τῆς πρὸς αὐτοκεφαλιοποίηση Ἐκκλησίας (Ἑλλάδα, Σερβία, Ρουμανία κλπ), ὡς Πρώτου καὶ Οικουµενικοῦ Θρόνου, καὶ ὡς Μητρός Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τὸ ὁποῖο ΟΠ διερµηνεύει καὶ τὴν πρὸς αὐτοκεφαλία διορθόδοξη καὶ πανορθόδοξη συνείδηση καὶ συμφωνία, διαφυλάσσει τὴν ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ θεραπεύει οὐσίματα καὶ διαιρέσεις. Η σχετικὴ διαδικασία

αυτοκεφαλοποίησης εκκινείται κατόπιν αιτήματος προς το ΟΠ· το αίτημα προς αυτοκεφαλοποίηση προέρχεται από τις εκκλησιαστικές Αρχές της Εκκλησίας και τις πολιτικές Αρχές του Κράτους.

Μέσω αυτής της διαδικασίας -δηλαδή δια του Οικουμενικού Πατριαρχείου (ΟΠ)- ολοκληρώθηκαν τα σύγχρονα κανονικά και πανορθόδοξως αποδεκτά αυτοκέφαλα Ελλάδος (1850), Σερβίας (1879), Ρουμανίας (1885), Πολωνίας (1924), Αλβανίας (1937), Βουλγαρίας (1945), Γεωργίας (1990), και Τοεχίας και Σλοβακίας (1997), αλλά και εγκαθιδρύθηκαν και τα σύγχρονα (εθνικά) Πατριαρχεία : Ρωσίας (1589-1590-1593, το α΄ και 1918, το β΄), Σερβίας (1922), Ρουμανίας (1925), Βουλγαρίας (1961), Γεωργίας (1990) (βλ. Βασίλειος Μείχανεισίδης, «Ο θεσμός του «αυτοκεφάλου» από ιστορικοκανονικής απόψεως», «ἀγάπη και ταπείνωση ιερὰ σύζευξις»: Τιμητικός Τόμος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ γιὰ τὴν εὐδόκιμη δεκαπενταετῆ ἀρχιερατεία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου Β΄, Ἀθήνα 2023, σελ. 599-622).

Εἶναι τόσο ἰοχυρὴ ἡ τάση πρὸς αυτοκεφαλία τῶν τοπικῶν Εκκλησιῶν ἔναντι μίας πατριαρχικῆς Εκκλησίας, ὥστε *mutatis mutandis* να εμφανίζεται ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῆς ρωμαιοκαθολικῆς εκκλησίας με τὶς ἀντίστοιχες τάσεις τῶν Ἀγγλῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Γερμανῶν γιὰ ανεξαρτησία ἀπὸ τὴν Ρώμη (ἡ περί περιβολῆς ἐρίς [12ος αἰ.], Ἀγγλικανισμός, Γαλλικανισμός, Ἰωσηφισμός), ἀλλὰ καὶ τὶς συνεχεῖς καὶ σκληρὲς συγκρούσεις μεταξύ Παπῶν καὶ Δυτικῶν Ἡγεμόνων με αἰτία καὶ αφορμὴ τὸ καθεστῶς τῶν Εκκλησιῶν τοὺς ἔναντι τοῦ Βασιλέως ἢ ἔναντι τῶν Παπῶν. Ἡ «αυτοκεφαλία» ὑπάρχει ἐπίσης σὲς «εθνικὲς εκκλησίες» τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν (Church of England, Church of Scotland, Svenska kyrkan, Danska folkskyrkan, Nederlandse Hervormde Kerk κ.ά.), τῶν ὁποίων τὸ οἰόημα ἀπὸ τὴν Ρώμη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Διαμαρτυρήσεως (Μεταρρυθμίσεως) (16ος αἰ.) αντικατοπτρίζει ἐπίσης τὶς τάσεις αὐτές που ἡ Ρώμη τὶς «κατέπνιγε» διαφοροτρόπως, με ἀποτέλεσμα να λάβουν καὶ τὸν μανδύα

PHOTO: WIKIPEDIA.ORG

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος παραδίδει τον τόμο της αυτοκεφαλίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ουκρανίας στον Μητροπολίτη Επιφάνιο, στις 6 Ιανουαρίου 2019.

θεολογικών διαφορών και να οδηγήσουν στη Μεταρρύθμιση (σχίσμα από την Ρώμη). Ακόμη και στο προηγούμενο της ενιαίας χριστιανικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας υπάρχει η αυτοκεφαλία είτε ως τοπική αυτοκεφαλία είτε ως πατριαρχική αυτοκεφαλία, ενώ πίσω ακόμη από το αντιχαλκηδόνιο σχίσμα του 451 υποκρύπτονται αυτοκεφαλικές τάσεις και άλλες επιδιώξεις.

Έτσι, θα πρέπει να δούμε εν πολλοίς την αυτοκεφαλία ως μια «φυσιολογικότητα» (όταν υπάρχουν οι σχετικές προς τούτο προϋποθέσεις), όσο δύσκολη και αν είναι η φυσιολογικότητα αυτή για τα Πατριαρχεία, από τα οποία τοπικές εκκλησίες διεκδικούν τοπικές (εθνικές) αυτοκεφαλίες. Ο εθνοφυλετισμός των Βουλγάρων αποτέλεσε μείζον εκκλησιαστικό πρόβλη-

μα λόγω συνθηκών συνεδαφικότητας (co-territoriality) εντός μιας ενιαίας (ακόμη τότε· 1870) Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όταν η Βουλγαρία κατέστη ανεξάρτητο κράτος (1908) η αυτοκεφαλία της Εκκλησίας της θεωρήθηκε (πλέον) «θεμιτή», όπως άλλωστε και των υπολοίπων βαλκανικών Κρατών (Ελλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας, Αλβανίας), των χειραφειθέντων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ασχέτως εάν η τελική επίλυση του μεγάλου βουλγαρικού σχίσματος του 1872 εβράδυνε εν τέλει μέχρι το 1945 (υπήρξαν διάφοροι λόγοι άσχετοι με το δίκαιο του αιτήματος μετά την ανεξαρτησία του 1908).

Δικαιούται η Εκκλησία της Ουκρανίας αυτοκεφαλία;

Επί τη βάση των ανωτέρω, η Εκκλησία της Ουκρανίας δικαιούται αυτοκεφαλία. Η Ουκρανία αποτελεί ανεξάρτητο Κράτος (1991-), διαθέτει μεγάλη Εκκλησία, αριθμό επισκόπων, κληρικών εν γένει (ιερέων, διακόνων), μοναστήρια, θεολογικές σχολές, αριθμό πιστών· όλες δηλαδή εκείνες τις «υλικές προϋποθέσεις» τις εκκλησιολογικές και εκκλησιαστικές για να κηρυχθεί αυτοκέφαλη. Είναι δυνατόν να είναι αυτοκέφαλες οι Εκκλησίες της Αλβανίας (των +700-800.000), της Πολωνίας (των +500.000), της Τσεχίας και Σλοβακίας (των μόλις +75.000), και όχι η Εκκλησία της Ουκρανίας των δεκάδων εκατομμυρίων, και με ποιο βάσιμο και λογικό επιχειρήμα; Επειδή αντιτίθεται στην ουκρανική αυτοκεφαλία το Πατριαρχείο Μόσχας στο οποίο ανήκε(ι) για δικούς τους λόγους εκκλησιαστικής και όχι μόνο επιρροής;

Τί γίνεται, όμως, με την παρουσία των οχισηματικών και «αμφιβόλων» χειροτονιών, θα αντέτεινε κάποιος; Η παρουσία οχισηματικών εκκλησιών και «αμφιβόλων» χειροτονιών δεν μπορεί να αποτελεί μόνιμο άλλοθι για την διαίωνα των οχισημάτων, των πολλαπλών αντικανονικοτήτων που προέκυψαν στην Ουκρανία εξ αιτίας των διεκδικήσεων των μεν (των Ου-

κρανών) για αυτοκεφαλία, και της αρνήσεως των δε (της Εκκλησίας της Ρωσίας), να ικανοποιήσει τις θεμιτές αυτές διεκδικήσεις για αυτοκεφαλία. Τα οχίσματα θα πρέπει να θεραπεύονται και όχι να διαιωνίζονται και η αρχή της «κανονικής οικονομίας» υπάρχει -ασφαλώς υπό προϋποθέσεις- για να αποκαθίσταται η κανονική τάξη και να αποφεύγεται η διαιώνιση των διαιρέσεων με ό,τι οι διαιρέσεις συνεπάγονται. Η ενδεδειγμένη θεραπεία των οχισμάτων και των χειροτονιών θα είναι εξ ανάγκης «οικονομική» και θα λαμβάνει υπ' όψιν της δεδομένα επί του εδάφους και τα δεδομένα της κάθε περίπτωσης. Αν ο αριθμός των αμφιβόλων χειροτονιών είναι υπερβολικά μεγάλος και θα πρέπει να επαναληφθούν εκατοντάδες χειροτονίες επισκόπων, χιλιάδες χειροτονίες ιερέων, κουρές μοναχών, μυστήρια γάμων και βαπτίσεων κλπ εξ αιτίας των αλυσιδωτών αμφιβολιών που θα εγερθούν, τότε η Ορθόδοξη Εκκλησία μπορεί να επιδείξει «άκρα εκκλησιαστική οικονομία» και να αναζητήσει λύση εκτός αναχειροτονίας. Προς επίρρωση αυτού αναφέρεται ότι η άρση του βουλγαρικού οχίσματος το 1945 δεν συνεπύχθη την (ανα-)χειροτονία των διαδόχων των οχισματικών αρχιερέων του 1872, μολονότι αυτοί είχαν κηρυχθεί οχισματικοί, είχαν καθαιρεθεί και αναθεματισθεί από την Μεγάλη Σύνοδο του 1872.

Πόθεν προκύπτει το ουκρανικό εκκλησιαστικό πρόβλημα;

Αφού επί τη βάση του Κανονικού Δικαίου, όπως αυτό ερμηνεύεται και εφαρμόζεται κατά τους δύο τελευταίους αιώνες, η Ουκρανία δικαιούται κατ' αρχήν (in principle) αυτοκεφαλία, πόθεν προκύπτει το ουκρανικό εκκλησιαστικό πρόβλημα; Γιατί η Εκκλησία της Ουκρανίας δεν «μπορεί» να κατασιεί καθολικώς αποδεκτά αυτοκέφαλη εντός της Ουκρανίας και υπάρχουν δύο αντιτιθέμενες Εκκλησίες, μια υπό τον Επιφάνιο (ΟΕΟ) και μια υπό τον Ονούφριο (ΟΟΕ);

Η Ουκρανία αποδεικνύεται και πάλι ένα –κατά Samuel P. Huntington–

και πολιτικά και πολιτισμικά (και θρησκευτικά) «δισασμένο κράτος». Για την καιανόηση του «δισασμού» είναι απολύτως αναγκαία η προσφυγή στην ιστορία της Ουκρανίας και στην δημιουργία των εθνοπολιτισμικών ταυτοτήτων και συνειδήσεων της περιοχής. Υπάρχει μια εθνολογική διάσπαση (εθνική διαφορετικότητα Ουκρανών και Ρώσων) και μια ιστορική διάσπαση, άμεσα συνδεδεμένη με την εξέλιξη της ιστορίας της περιοχής (αλληπάλληλες ξενικές κατοχές της Χρυσής Ορδής των Μογγόλων, Πολωνο-Λιθουανών, Αυστριακών-Ούγγρων επί του εδάφους της Ουκρανίας κλπ. με ό,τι το γεγονός αυτό των πολλαπλών κατακλήσεων και των συνεπειών τους δύναται να συνεπαχθεί επί του πεδίου των συνειδήσεων και εθνοθρησκευτικών και εθνοπολιτισμικών ταυτοτήτων κλπ.).

Το Πολιτικό Ζήτημα της Ουκρανίας επηρεάζεται από την διαδικασία γένεσης και διαμόρφωση της Ουκρανίας και της Ρωσσίας ως εθνών και ως κρατών από τους μεσαιωνικούς χρόνους (9ος αι.) έως τους σημερινούς (20ός αι.).

Η διαδικασία αυτή οχηματικά άρχισε από τον 9ο αι. και την ίδρυση του Κράτους των Ρως του Κιέβου (**роусь, роусьскал земля**) ή της Κιεβινής Ρωσσίας (Київська Русь), το οποίο διεκδικούν διάφοροι (Ουκρανοί, Ρώσοι, Λευκορώσοι κ.ά.). Το Κράτος αυτό των Ρως υπήρξε «μείγμα» Ανατ. Σλάβων (Πολιανών κ.ά.) και Βαρράγγων (Βίκινγκς). Άρχισε να παρακμάζει περί τα τέλη του 11ου αι. και κατά τον 12ο αι., αποσυντιθέμενο μεταξύ περιφερειακών Δυνάμεων, εξ ου και μέρος του προβλήματος. Από τα μέσα του 13ου έως τα μέσα του 14ου αι. τα σημερινά εδάφη της Ουκρανίας περιήλθαν υπό την κυριαρχία τριών εξωτερικών δυνάμεων: της Χρυσής Ορδής (των Μογγόλων), του Μεγάλου Δουκάτου της Λιθουανίας, και του βασιλείου της Πολωνίας. Η συνθήκη αυτή της τριπλής κυριαρχίας της περιοχής καθόρισε τις περαιτέρω εξελίξεις.

Συγκεκριμένα, τα ανατολικά πριγκιπάτα από το 1241 ως το 1480 περιήλθαν υπό τον ζυγό των Μογγόλων (Ταιάρων) της Χρυσής Ορδής, το Νόβγκορονι και τα βόρεια εδάφη των Ρως. Τα δυτικά πριγκιπάτα και το

Κίεβο (η σημερινή Ουκρανία) περιήλθαν στα εδάφη του Μεγάλου Δουκάτου της Λιθουανίας και εκλατινίσθηκαν (προσηλυτίσθηκαν στον ρωμαιοκαθολικισμό). Οι Ρως υπό την εξουσία των Λιθουανών και ύστερα υπό την εξουσία της Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας διατήρησαν την Ορθόδοξη πίστη τους. Τα πιο δυτικά πριγκιπάτα των Ρως περιήλθαν υπό καθεσιώς Παπικής Ουνίας. Παράλληλα, σε εδάφη της Ουκρανίας (Κεντρ. Ουκρανία) ιδρύθηκε μεταξύ 1649 και 1764 (μερικές πηγές αναφέρουν μέχρι το 1782) το περίφημο Ειμανάτο ή Σιραιτός της Ζαποροζίας (Βιΐσσκο Ζαποροζΰκε), το κράτος των Ουκρανών Κοζάκων.

Τα ανατολικά πριγκιπάτα των Ρως, υπό καθεσιώς υποτέλειας στη Χρυσή Ορδή, απελευθερώθηκαν το 1480. Πρωτεύουσα τους κατέστη η Μόσχα, η οποία έκτοτε αρχίζει να αναπτύσσεται και να καθίσταται προϊόντος του χρόνου πολιτικό, θρησκευτικό και οικονομικό κέντρο, λόγω και της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (1453) και της περιαγωγής του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Ελληνισμού υπό καθεσιώς οθωμανικής δουλείας. Εν τω μεταξύ, ήδη από το β΄ ήμισυ του 17ου αι., το Κίεβο και η Ανατ. Ουκρανία περιήχθησαν υπό την κυριαρχία των Ρώσων της Μόσχας. Η ήττα των Σουηδών του Καρόλου του ΙΒ΄ στην καθοριστική Μάχη της Πολιάβας (1709) και η νίκη των Ρώσων του Πέιρου του Α΄ του Μεγάλου κατά την διάρκεια του Μεγάλου Βορείου Πολέμου, (1700-21) παγίωσε την ρωσική κυριαρχία επί της Ουκρανίας, η οποία διατηρήθηκε διαφορομόρφως και διαφοροτρόπως μέχρι τα τέλη του 20ού αι. (1991), συγκεκριμένα από τον 19ο αι. και εξής το μεγαλύτερο μέρος τους ενσωματώθηκε στην Ρωσική Αυτοκρατορία (και εποίκισθηκε), με το υπόλοιπο να περιέρχεται υπό τον έλεγχο της Αυστρο-Ουγγαρίας. Η προσάρτηση του Κιέβου στο Βασίλειο της Μόσχας χαρακτηρίσθηκε ως «επανένωση» της Ουκρανίας με την Ρωσία. Αργότερα ακολούθησε η εδαφική επέκταση της Ρωσίας και η ενσωμάτωση και άλλων εδαφών. Εν τούτοις, οι Ουκρανοί υπήρξαν ανέκαθεν αντίθετοι στην αυτοκρατορική πολιτική της Μόσχας.

Κατά το β΄ ήμισυ του 19ου αι. και την γένεση των συγχρόνων εθνοκρα-

τών γεννήθηκε και ο Ουκρανικός εθνικισμός, ο οποίος διεκδίκησε μια ανεξάρτητη και κυρίαρχη Ουκρανία. Μετά την κατάρρευση της Τσαρικής Αυτοκρατορίας (1917-1918), η Ουκρανία κηρύχθηκε ανεξάρτητη (22 Ιαν. 1918). Αυτή η ανεξαρτησία έτυχε αναγνώρισης από τον Λένιν, τις Κεντρικές Δυνάμεις, και άλλα κράτη. Ωστόσο, η ανεξάρτητη αυτή Ουκρανία δεν μακροπρόθευσε για διαφόρους λόγους. Μετά από μια χασομική περίοδο αδιάκοπου πολέμου και αρκετές προσπάθειες προς ανεξαρτησία (1917-1921) τόσο μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και τον Ρωσικό Εμφύλιο Πόλεμο (1917-1922), η Ουκρανία κατέληξε τελικώς την 30ή Δεκ. 1922 ως μια από τις ιδρυτικές δημοκρατίες της Ε.Σ.Σ.Δ..

Ταυτόχρονα, παρά την συνεχιζόμενη αντιθρονοκευτική εκστρατεία σε όλη την Ε.Σ.Σ.Δ., δημιουργήθηκε η Ουκρανική (εθνική) Ορθόδοξη Εκκλησία, η «Ουκρανική Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία» (OCU). Η Εκκλησία αυτή των Ουκρανών υποστηρίχθηκε από τους Μπολοσεβίκους έναντι της Ρωσικής Εκκλησίας εξ αιτίας της αρχικά ισχυρής αντίθεσής της προς την καθεστωτική αλλαγή του κομμουνισμού· η Ρωσική Εκκλησία εθεωρείτο ακρογωνιαίος λίθος της εξαιρεθείσης Ρωσικής Αυτοκρατορίας και του Τσαρισμού. Ως εκ τούτου, η κυβέρνηση των Μπολοσεβίκων ανέχθηκε την (εθνική) Εκκλησία της Ουκρανίας για κάποιο χρονικό διάστημα και η Αυτοκέφαλη Εκκλησία προσέελκυσε ένα ευρύ μέρος του ουκρανικού λαού. Τα γεγονότα αυτά αύξησαν σε μεγάλο βαθμό την εθνική συνείδηση μεταξύ των Ουκρανών και οδήγησαν στην ανάπτυξη μιας νέας ουκρανικής πολιτιστικής και πολιτικής ελίτ. Το γεγονός αυτό προκάλεσε τις ανησυχίες του νέου ισχυρού άνδρα της Ε.Σ.Σ.Δ., Ιωσήφ Βνο. Στάλιν, ο οποίος θεώρησε ότι η εθνική ταυτότητα των Ουκρανών ανταγωνιζόταν την σοβιετική ταυτότητα. Υπ' αυτό το πλαίσιο, στις αρχές της δεκαετίας του 1930 το κύριο πρόβλημα στην Ουκρανία διακηρύχθηκε ο «ουκρανικός αστικός εθνικισμός/της μπουρζουαζίας» (Ukrainian bourgeois nationalism/український буржуазний націоналізм). Οι πολιτικές εξουκρανισμού (Ukrainization/Українізація) αντιοτράφηκαν απότομα και αιματηρά, η

πλειονότητα της ουκρανικής πολιτικής και πολιτιστικής ελίτ, συνελήφθη και εκτελέστηκε, και το έθνος αποδεκατίστηκε μέσω ενός «τεχνητού» λιμού, του περιβόητου «Μεγάλου Λιμού» (Holodomor/Τολοδομορ), ενός γεγονότος που ορισμένοι ιστορικοί και γενοκτονολόγοι θεωρούν γενοκτονικό.

Η επικράτεια της Σοβιετ. Σοσιαλ. Δημοκρ. της Ουκρανίας ήταν κατά το μάλλον ή ήττον εντός των σημερινών ορίων της Ουκρανίας (1991 και εξής), ενώ διευρύνθηκε προς τα δυτικά λίγο πριν και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και νοτίως το 1954 με τη μεταφορά της Κριμαίας στην επικράτεια της Ουκρανίας (επί Χρουτσώφ). Η Ουκρανία υπήρξε μέλος της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι την ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας το 1991 (24 Αυγ. 1991· 1 Δεκ. 1991· 26 Δεκ. 1991) εντός του πλαισίου της διάλυσης της Ε.Σ.Σ.Δ..

Το Εκκλησιαστικό Ζήτημα:

Η ανάδυση των δύο εκκλησιαστικών κέντρων

Η ανωτέρω πολιτική, εθνολογική, πολιτισμική αυτή διαίρεση μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας αναπόφευκτα αντικατοπτρίζεται και επί του εκκλησιαστικού πεδίου τόσο ιστορικά όσο και σήμερα. Από ιστορικής εκκλησιαστικής απόψεως: Ο Ηγεμών των Ρως του Κιέβου Βλαδίμηρος ο Μέγας (980-1015) εισήγαγε στο κράτος του τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό, βαπτιζόμενος ο ίδιος από Βυζαντινούς επί του Δνεπέρου ποταμού. Ως απόρροια του ιστορικώτατου αυτού γεγονότος, το οποίο κατέστησε τους περίξ ολαβικούς λαούς Ορθοδόξους (με ό,τι ιδιαίτερος το τελευταίο θα σήμανε μακροϊστορικά), ιδρύθηκε κατά τους βυζαντινούς χρόνους από το Οικουμενικό Παιριαρχείο η εκκλησιαστική «Μπιρόπολις Κιέβου και πάσης Ρωσίας», η οποία περιλάμβανε υπό την δικαιοδοσία της το σύνολο της περιοχής.

Εν τούτοις, αργότερα κατά τους χρόνους της Πολωνο-Λιθουανικής κυριαρχίας στα δυτικά εδάφη αφ' ενός, και της Χρυσής Ορδής στα ανατολικά εδάφη αφ' ετέρου, προέκυψαν δυο ανάλογα κέντρα εκκλησιαστικής επιρ-

ροής. Δυτικά υπήρχε η «Μητρόπολη Κιέβου και Πάσης Ρωσίας»· από το 1458 οι μητροπολίτες Κιέβου έφεραν τον τίτλο «Κιέβου, Χαλιτζίου [Γαλιτζης] και πάσης Ρωσίας». Η μητρόπολη αυτή Κιέβου διειτέλει ασιασιόσιως από του 9ου μέχρι του 17ου αι. (1686) υπό την κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ως μια των μητροπόλεων Αυτού, ανάλογα με τις κατά καιρούς γενόμενες επί μέρους εδαφικές διοικητικές διαρρυθμίσεις (ονομασία, έδρα, εδαφική έκταση κλπ), ως απόρροια πολιτικών συνθηκών, αλλαγών και μειαρρυθμίσεων επί του πεδίου. Στα ανατολικά πριγκιπάτα αναπτύχθηκε η «μητρόπολη Μόσχας και πάσης Ρωσίας» (15ος αι.). Το 1589-1590-1593 ο μητροπολίτης Μόσχας ανυψώθηκε σε Πατριάρχη. Τό Πατριαρχείο αυτό διατηρήθηκε μέχρι το 1721, οπότε και καταργήθηκε από τον Μεγάλο Πέτρο και ανασυστάθηκε το 1917 και αναγνωρίστηκε το 1918 από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Μετά την βαθμιαία επέκταση της εδαφικής κυριαρχίας του Βασιλείου της Μεγάλης Ρωσίας (της Μόσχας) προς τις ανατ. επαρχίες της Λευκορωσίας και της Ουκρανίας, ο Τσάρος Πέτρος ο Α΄ ο Μέγας, ανταποκρινόμενος σε σχετικό αίτημα του Πατριάρχου Μόσχας και Πάσης Ρωσίας Ιωακείμ (1674-1690), ζήτησε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη την υπαγωγή των προσαρτηθεισών επαρχιών της Ουκρανίας υπό την δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Διονύσιος ο Δ΄ απέρριψε το αίτημα του τσάρου Πέτρου του Μεγάλου και αντ' αυτού παρέχώρησε δια της περίφημης συνοδικής πράξεως του 1686 «κατ' οικονομία/οικονομικώς» στον Πατριάρχη Μόσχας την άδεια του χειροτονείν ή ενθρονίζειν τον εκάστοτε Κιέβου, εκλεγόμενο από την κληρικολαϊκή συνέλευση της μητροπόλεως Κιέβου, υπό τον απαραίτητο όρο ότι ο εκάστοτε μητροπολίτης Κιέβου θα μνημονεύει σε κάθε Θεία Λειτουργία του ονόματος του εκάστοτε Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Οι Ρώσοι αποδέχθηκαν την συνοδική πράξη του 1686, χωρίς όμως να τηρήσουν τους όρους της. Η παραχώρηση έγινε επειδή η μητρόπολη Κιέβου αποτελούσε -τότε, το 1686- μέρος του Ρωσικού Κράτους, συμφώνως

προς την κανονική αρχή «τά ἐκκλησιαστικά καί μάλιστα τά περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείαις συµμεταβάλλεσθαι εἴωθε». Υπὲρ αὐτὴν τὴν ἐννοία τὸ Οἰκουµενικὸ Πατριαρχεῖο «εὐνόησε» -τότε- τὴν Ρωσικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας, παραχωρῶντας τοὺς -έσιω καὶ ὑπὸ ὄρους- τὴν μητρόπολη Κιέβου. Ἡ κατάσταση αὐτὴ συνεχίσθηκε μέχρι τοῦ 19ου αἰ.

Ἐν τούτοις, ἤδη ἀπὸ τὸν 19ο αἰ. οἱ Οὐκρανοὶ μετὰ τὴν γένεση τῶν ἐθνικῶν κινήματων (ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν Ελλάδα, 1821-) καὶ τοῦ ουκρανικοῦ ἐθνικοῦ κινήματος ἀρχισαν νὰ διεκδικοῦν μαζί μετὰ τὴν ἐθνικὴ τους ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὴν Ρωσία καὶ τὴν αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τους, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν Μόσχα. Ἐν τέλει, τὸ 1917 ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς διαλύσεως τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας, ἰδρύθηκε ἡ «Οὐκρανικὴ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία» ὡς μέρος τοῦ ουκρανικοῦ ἐθνικοῦ κινήματος ἀνεξαρτησίας καὶ μετὰ τὸν σκοπὸ τὴν ἀποκατάσταση τῆς Οὐκρανικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας ποὺ ὑπῆρχε παλαιότερα (π.χ. ἐπὶ Πολωνο-Λιθουανικῆς Κοινοπολιτείας ἢ καὶ πρὶν). Ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ συνέχισε μέχρι τὸ 1930, ὅταν καταργήθηκε ἀπὸ τὸν ηγέτη τῆς Ε.Σ.Σ.Δ., Ἰωσήφ Βνο. Στάλιν, στὸ πλαίσιο τῆς σιταλινικῆς καταστολῆς τῶν ἐθνικῶν κινήματων τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. καὶ τῶν διώξεων τῶν ἐπιμέρους ἐθνικῶν ταυτοτήτων (βλ. π.χ. διώξεις Ἑλλήνων Ε.Σ.Σ.Δ.).

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς γερμανικῆς κατοχῆς τῆς Οὐκρανίας (1941-1944), ἀνασυστάθηκε προσωρινῶς ἡ ὑπὸ τοῦ Στάλιν καταστραφείσα καὶ ὑπαχθείσα στὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας Οὐκρανικὴ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία, μέσω καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς κανονικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Πολωνίας (ἐπὶ τοῦ Βαρσοβίας καὶ Πάσης Πολωνίας Διονυσίου [Waledyński]). Ὅμως, μετὰ τὴν σοβιετικὴ ἀνακατάληψη τῆς Οὐκρανίας, ἡ Οὐκρανικὴ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία καταργήθηκε ἐκ νέου καὶ ὑπήχθη στὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας, ἐνῶ συνέχισε νὰ ὑπάρχει διαφορομόρφως καὶ διαφοροτρόπως ἐκτὸς Ε.Σ.Σ.Δ., καὶ συγκεκριμένα στὴν ουκρανικὴ Διασπορά (ΗΠΑ, Καναδά).

Τὸ 1989, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς πολιτικῆς τοῦ Μ. Γκορμπαϊώφ, ἀρχισε νὰ ἐπανιδρύεται αὐτόπως γιὰ τέταρτη φορὰ τὸ 1989, ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ

την πώση της Σοβιετικής Ένωσης (1620-1685 επί Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας· 1917, 1921-1930 επί Μπολοσεβίκων· 1941-1944 επί γερμανικής κατοχής· και 1989, 1991 και εξής).

Μετά την πολιτική ανεξαρτησία της Ουκρανίας (1991) και ως απόρροια αυτής προέκυψαν εντονότερα και τα αυτοκεφαλαιστικά και τα διαιρετικά κινήματα με την ύπαρξη δύο (αντικανονικών τότε) ουκρανικών αυτοκεφάλων εκκλησιών ως εξής: 1) της «Ουκρανικής Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας» (1991-2018), τότε υπό τον Mstyslav (Skrypnyk) 1991-1993· Dymytriy (Yarema), 1993-2000· Mefodiy (Kudryakov), 2000-2015 και τον Makarij Maletic (2015-2018), οπότε και «έπαυσε», και 2) της «Ουκρανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας-Πατριαρχείο Κιέβου» (1992-2018) τότε υπό τον Mstyslav (Skrypnyk), 1992-1993 (κατ' όνομα μόνον;/ nominally)· τον Volodymyr (Romaniuk), 1993-1995· τον πρώην Κιέβου Filaret (Denisenko), 1995-2018, οπότε και «έπαυσε» και αυτή, αφού οι δύο αυτές πρώην οχισηματικές εκκλησίες, δηλαδή η του Μακαρίου και η του Φιλαρέτου, ενώθηκαν σε μια, την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας (2019-) υπό νέο πλέον προκαθήμενο, τον Επιφάνιο (Dumenko), 2019-, και έλαβαν κανονική πλέον αυτοκεφαλία από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, έστω και αν αυτή -προς το παρόν- δεν «αναγνωρίζεται» από όλες τις τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες.

Σημειωτέον ότι το 1991 (1-3 Νοεμ.) και 1992 (22 Ιαν.) ο (τότε) κανονικός (ακόμη) μητροπολίτης Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας, Φιλάρετος (του Πατριαρχείου Μόσχας), και σύνολη (τότε) η Ιεραρχία της κανονικής Εκκλησίας της Ουκρανίας (του Πατριαρχείου Μόσχας) ζήτησαν από τον Πατριάρχη Μόσχας, Αλέξιο τον Β΄, και την Ιεραρχία της Ρωσικής Εκκλησίας αυτοκεφαλία, την οποία η Μόσχα αρνήθηκε.

Συνοπτικά, υπήρξαν επτά (7) περίοδοι και περιπτώσεις ανεξάρτητης -από την Μόσχα- Ουκρανικής Εκκλησίας διαφοροτρόπως και διαφορομόρφως: (α΄) 9ος-17ος αι. ως «Μητρόπολις Κιέβου» υπό το Οικουμενικό Πατριαρχείο· (β΄) 1917/1921-1930 «Αυτοκέφαλη Εκκλησία» εντός της Σοβιετ.

Σοσιαλ. Δημ. της Ουκρανίας (πριν τον Σταλινισμό, 1927-1953)· (γ´) 1924- κανονική Αυτοκέφαλη Εκκλησία Πολωνίας (Ουκρανοί Πολωνίας βασικά) υπό τον Βαρσοβίας και Πάσης Πολωνίας Διονύσιο (αυτοκέφαλη δια του Οικουμενικού Πατριαρχείου)· (δ´) 1942-1944 επί γερμανικής Κατοχής της Ουκρανίας, υπό την προστασία της γειτονικής αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Πολωνίας· (ε´) 1944-1989 «Αυτοκέφαλη Εκκλησία εν Εξορία/ Διασπορά» (South Bound Brook, New Jersey)· (στ´) 1991-2019 κίνημα αυτοκεφαλίας της Ουκρανίας (με τις δυο εκκλησίες)· και (ζ´) 2019- κανονική αυτοκεφαλία (από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, κατά τα συνήθη). Σε αυτές τις 7 μορφές υπήρχε επίσης μια 8η: Οι Ουκρανοί της Διασποράς που ήδη από το α´ ήμισυ του 20ου αι. άρχισαν να περιέρχονται υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Τα δύο ζητήματα, η πολιτική ανεξαρτησία της Ουκρανίας και η εκκλησιαστική αυτοκεφαλία (εκκλησ. ανεξαρτησία), εξελίσσονται κατὰ το μάλλον ή ήττον από κοινού και θεωρούνται καλώς ή κακώς, δικαίως ή αδικώς, θεμιτώς ή αθεμιτώς «αλληλοεξαρτώμενα» και «αλληλοσυμπληρωματικά». Διεκδικείται η πολιτική ανεξαρτησία από την (πολιτική) Μόσχα, δηλαδή το Κράτος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, καθώς επίσης και η εκκλησιαστική αυτοκεφαλία από την (εκκλησιαστική) Μόσχα, δηλαδή το Πατριαρχείο Μόσχας και Πάσης Ρωσίας.

Το Κρίσιμο Έτος 2018 : Η κατάσταση πριν την κανονική αυτοκεφαλοποίηση

Κατὰ το έτος 2018 -έτος έναρξης της αυτοκεφαλοποίησης από το Οικουμενικό Πατριαρχείο - υπήρχαν στην Ουκρανία οι εξής τρεις εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες (κανονικές και αντικανονικές):

(α´) Η (κανονική) αυτόνομη Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία του Πατριαρχείου Μόσχας (1990-) υπό τον Μητροπολίτη Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας Ονούφριο (Berezovsky) (μόνο κανονικό μέχρι τον Οκτώβριο του

2018)· (β´) η (αντικανονική/οχιοματική) -τότε ακόμη- «Ουκρανική Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία» (1989-2018), υπό τον (τότε) «Μητροπολίτη Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας» Μακάριο (Maletic)· (γ´) η (αντικανονική/οχιοματική) -τότε ακόμη- «Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία (Πατριαρχείο Κιέβου)» υπό τον «Πατριάρχη Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας» Φιλάρετο (Denisenko) (1992-2018).

Υπήρχαν και υπάρχουν επίσης στην Ουκρανία: (α´) Οι υπό τον Μείζονα Αρχιεπίσκοπο Sviatoslav Shevchuk «ελληνόρυθμοι καθολικοί» (Ουνίτες) (1596-)· καθώς και (β´) οι ρωμαιοκαθολικοί λατινικού ρυθμού. Οι δύο αυτές εκκλησίες των ουνιτών και των ρωμαιοκαθολικών αναφέρονται διότι ιστορικά «προσπύλιζαν» Ορθοδόξους είτε προς την Ουνία είτε προς τον ρωμαιοκαθολικισμό.

Τόσο οι δυο -τότε ακόμη, 2018- οχιοματικές εκκλησίες της Ουκρανίας (η υπό τον Μακάριο και η υπό τον Φιλάρετο) καθώς και η ηγεσία της Ουκρανίας (πρόεδρος της δημοκρατίας, κυβέρνηση, κοινοβούλιο) ζητούσαν επιμόνως την άρση της αντικανονικότητας (οχίσματα, ακοινωνησία κλπ) και την χορήγηση κανονικής εκκλησιαστικής αυτοκεφαλίας, την οποία εκλάμβαναν (όπως προηγουμένως και οι βαλκανικές Εκκλησίες Ελλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας) ως συμπληρωματική της πολιτικής ανεξαρτησίας (1991-), ενώ και η κανονική εκκλησία υπό τον Ονούφριο (Πατριαρχείο Μόσχας) δεν είχε «κανονικούς λόγους» να επιμένει στην άρνηση αυτοκεφαλίας (εκτός και αν οι λόγοι ήταν εθνοτικοί ή άλλοι κάπως ασαφείς πάντως...).

Τι έκανε το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως;

Κατά το 2018, οπότε ξεκίνησε η από μέρους του Οικουμενικού Πατριαρχείου επίλυση του χείνους επί μακρόν ουκρανικού εκκλησιαστικού ζητήματος, υπήρχαν επί του πεδίου: μια κανονική Εκκλησία υπό τον (τό-

τε) Μητροπολίτη Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας Ονούφριο και δύο αντικανονικές/οχιοματικές εκκλησίες (υπό τον Μακάριο και τον Φιλάρετο).

Η κατάσταση αυτή των τριών Εκκλησιών, μιας κανονικής και δυο αντικανονικών (τότε), δεν ήταν δυνατόν να συνεχισθεί επ' άπειρον. Οι μεν οχιοματικοί διεκδικούσαν επί τέλους αποκατάσταση (άρση οχίσματος) και κανονικότητα, αυτοκεφαλία και χειραφέτηση από την Μόσχα καθώς και ένταξη στην Οικουμενική Ορθοδοξία, το δε Ουκρανικό Κράτος επίσης διεκδικούσε το ίδιο πράγμα. Στην προοπτική αυτή αντιδρούσε και συνεχίζει να αντιδρά η Ρωσία (Εκκλησία και Κράτος), η οποία -εντός του «δόγματος» της περί «ρωσικού κόσμου» («Русский мир») και της θεωρίας της «Τρίτης Ρώμης»- επιθυμούσε και συνεχίζει να επιθυμεί να διατηρήσει την εκκλησιαστική (και πολιτική μέσω της Ορθόδοξης Εκκλησίας) «ηγεμονία» της επί της Ουκρανίας (και όχι μόνο...).

Προς επίλυση του Ζητήματος και του αδιεξόδου, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, λαμβάνοντας υπ' όψει την ύπαρξη πολιτικής ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, τα πολυετή δυσθεράπευτα οχίσματα και την ανάγκη θεραπείας τους κλπ., υπό την ιδιότητά του ως «Πρώτου Θρόνου» και ως «Οικουμενικού Θρόνου» (Prima Sedes και Sedes Oecoumenica) και ως «Μητρός Εκκλησίας» Κιέβου και Μόσχας, Ουκρανών και Ρώσων (από τον 9ο αι., δηλαδή από τους χρόνους του εκχριστιανισμού των Ρως), έχοντας ήδη μακρά εμπλοκή στο ουκρανικό ζήτημα από το 1990, αλλά και νωρίτερα (διαφοροτρόπως), προέβη μεταξύ άλλων στις εξής ενέργειες, κατόπιν αιτημάτων προερχομένων από την Ουκρανία:

α') Απέστειλε Πατριαρχικούς Εξάρχους στο Κίεβο (7 Σεπτ. 2018) προς προπαρασκευή της αυτοκεφαλίας· (β') Απεδέχθη τελικώς προς εξέταση τις έκκλητες προσφυγές των Ουκρανών οχιοματικών, δηλαδή του πρώην Μητροπολίτου Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας Φιλάρετου (1990-1992) και του «Μητροπολίτου» Μακαρίου και των συν αυτοίς (Απόφ. Οκτ. 2018)· (γ') Απεδέχθη τις έκκλητες προσφυγές των μητροπολιτών Vinnytsia και Bar Συμεών (Shostatsky) και Pereyaslav-Khmel'nitsky και Vishnevsky

Αλεξάνδρου (Drabinko) από την Ουκρανική Εκκλησία υπό το Πατριαρχείο Μόσχας (Απόφ. Δεκ. 2018)· (δ΄) Ήρε την ισχύ της παραχωρήσεως του 1686 και υπήγαγε εκ νέου την Μητρόπολη Κιέβου (την Ουκρανία) υπό την δικαιοδοσία του, «αποαναγνωρίζοντας» τον Ονούφριο ως κανονικό Μητροπολίτη Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας, λόγω ακριβώς της άρσεως της πράξεως του 1686 και της επανυπαγωγής της Ουκρανίας υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου· (ε΄) Συνεκάλεσε Ενωτική Σύνοδο των Διεσιτίων Τριών Μερών (Ονούφριου, Μακαρίου και Φιλαρέτου), διορίζοντας Έξαρχο-Πρόεδρο αυτής τον Μητροπολίτη Γαλλίας Ερμανουίλ (Δεκ. 2018)· (στ΄) Συνέβαλε στην κατάρτιση Καταστατικού Χάρτιου της Ενωμένης Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ουκρανίας· (ζ΄) Εκχώρησε Κανονική Αυτοκεφαλία στην Ενωμένη Εκκλησία της Ουκρανίας (Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος του Ιαν. 2019)· (η΄) Ζήτησε από τις Ορθόδοξες Εκκλησίες να στηρίξουν τη νέα Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ουκρανίας· (θ΄) Ενθάρρυνε τον Μητροπολίτη Επιφάνιο και τον Μητροπολίτη Ονούφριο να συμφιλιωθούν μεταξύ τους εν πνεύματι αδελφούνης και να αναζητήσουν λύση εντός της νέας Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ουκρανίας· (ι΄) Απέστειλε Πατριαρχικούς Εξάρχους προς αναζήτηση άρσεως του αδιεξόδου (2024).

1. Το «έκκλητον» (έφεσις) προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο εδράζεται επί των καν. 3 της Β΄ και 28 της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου και του εθιμικού δικαίου· του εθιμικού δικαίου προερχομένου τόσο εκ των κανόνων όσο και εκ του αρχαίου βασιλικού προνομίου του εκκλήτου προς τον Αυτοκράτορα, «παραχωρηθέντος» και «μεταβιβασθέντος» προς τον Ρώμη, κατόπιν δε -από του 330 και εξής- και προς τον Νέας Ρώμης Κωνσταντινουπόλεως, λόγω της μεταφοράς της Βασιλικής Καθέδρας και της Συγκλήτου στην Κωνσταντινούπολη, συνοδικώς δε «εγκεκριμένου» δια της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου και «ασκουμένου» έκτοτε διά της Ενδημούσης και άλλων Συνόδων του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Με άλλα λόγια, η Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως κατέστη «Πρώτος»

και «Οικουμενικός» Θρόνος, και ως εκ τούτου πρεσβεία (προνόμια), μεταξύ των οποίων το «έκκλητον» από άλλους Θρόνους (Καν. Σαρδικής, Έπιαναγωγή Φωτίου περί Πατριάρχου ΙΙΙ, ερμηνείες κανονολόγων παλαιών και νεότερων, Τόμος ζητημάτων τινών αναγκαίων (1663) και η εθιμική πράξη).

2. Η άρση της παραχωρήσεως της Μητροπόλεως Κιέβου του έτους 1686 και η επανυπαγωγή της υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου (μεταξύ Οκτ. 2018 και Ιαν. 2019) συντελέσθηκε επί τη βάση αφ' ενός μεν της μη τήρησης των όρων της παραχωρήσεως από μέρους ενός των συμβαλλομένων μερών, δηλαδή του Πατριαρχείου Μόσχας, το οποίο δεν τήρησε τους όρους, αφ' ετέρου δε της εκλείψεως των λόγων της παραχωρήσεως (η Ουκρανία κατέστη ανεξάρτητη μετά το 1991), η δε εκχώρηση της αυτοκεφαλίας συντελέσθηκε επί τη βάση της πολιτικής ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, κατὰ το προηγούμενο και των υπολοίπων (εθνικών) αυτοκεφαλίων (Ελλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας, Πολωνίας, Αλβανίας, Βουλγαρίας, Γεωργίας, Τσεχίας, και Σλοβακίας). Με άλλα λόγια, όπως η πολιτική προσάρτηση της Ουκρανίας στην Ρωσία υπήρξε το 1686 ο λόγος και της εκκλησιαστικής προσάρτησης της Μητροπόλεως Κιέβου, αναλόγως και η πολιτική ανεξαρτησία της Ουκρανίας από την Ε.Σ.Σ.Δ. από το 1991 και εξής υπήρξε ο λόγος της άρσεως της παραχωρήσεως και εν τέλει της χορηγήσεως εκκλησιαστικής αυτοκεφαλίας. Τυπικά, μετά την άρση -το 2018- της παραχωρήσεως του 1686, το Οικουμενικό Πατριαρχείο εκχώρησε την αυτοκεφαλία σε κανονικό του έδαφος, συγκεκριμένα μετά την άρση η Ουκρανία κατέστη και υπήρξε κανονικό έδαφος του ΟΠ, δηλαδή από τον Οκτ. του 2018 έως και τον Ιαν. του 2019, οπότε της δόθηκε αυτοκεφαλία.

Από την Ενωτική Σύνοδο στο Κίεβο τον Δεκέμβριο του 2018 προέκυψε η (Ενωμένη) Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας (Православна цeркβa Укpaїни/Pravoslavna tserkva Ukrainy) με Προκαθήμενό της τον Μακαριώτατο Μητροπολίτη Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας.

νίας Επιφάνιο (Dumenko), η οποία τον Ιανουάριο του 2019 έλαβε καθεστώς κανονικής αυτοκεφαλίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι δύο οχισηματικές εκκλησίες υπό τους Μακάριο (Maletic) και Φιλάρετο (Denisenko) εξέλειπαν ως νομικά πρόσωπα, αφομοιούμενες από την νέα Ενωμένη Εκκλησία υπό τον Επιφάνιο.

Η εκκλησιαστική κατάσταση της Ουκρανίας ήταν κυριολεκτικά παντελώς ανυπόφορη: οχίσματα επί οχισμάτων, αντικανονικότητες, προσηλυτισμοί από ειεροδόξους, διαρροή Ορθοδόξων προς Ουνίτες και Λατίνους κ.ά.. Ως εκ τούτου, ήταν απαραίτητη η έξωθεν και άνωθεν επέμβαση και δη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο για λόγους ιεραρχικούς (Πρωτόθρονη Εκκλησία κλπ.), κανονικούς, και ιστορικούς (Μήτηρ Εκκλησία των Εκκλησιών Κιέβου και Μόσχας, Ουκρανίας και Ρωσίας). Η Εκκλησία της Ρωσίας δεν φέρεται να είχε πραγματικό σκοπό να επιλύσει το ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα, ήθελε απλώς και μόνο την συνέχιση της δικαιοδοσίας της στην Ουκρανία πάση θυσία για εθνοφυλετιστικούς και άλλους λόγους και, ει δυνατόν, την εκ νέου υποταγή των κατ' αυτήν «ανταριών Ουκρανών» (πρώην οχισηματικών) υπό το Πατριαρχείο Μόσχας, όπως συνέβη και συνέβαινε επί Τσάρων και επί Ε.Σ.Σ.Δ. Μπορεί να συνεχίζεται επί άπειρον το οχίσμα στην Ουκρανία ή να παρουσιάζεται ως η μόνη εναλλακτική του οχίσματος η επανυπαγωγή των Ουκρανών οχισηματικών υπό τη δικαιοδοσία της Μόσχας;

Πόθεν οι αντιδράσεις κατά της ουκρανικής αυτοκεφαλίας και γιατί;

Α) Από την Μόσχα, η οποία δεν φαίνεται να επιθυμεί την επίλυση του Ουκρανικού για λόγους εκκλησιαστικής ηγεμονίας της Μόσχας επί της Ουκρανίας, αλλά και διεκδίκησης εδαφών κυρίως της Ανατολικής Ουκρανίας (πέριξ της Λίμνης του Αζώφ), όπου κατοικούν (και) ρωσόφωνοι πληθυσμοί, τους οποίους Ρωσικό Κράτος και Ρωσική Εκκλησία διεκδικούν και για τους οποίους διεξάγεται υπερδιετής πόλεμος (2022-). Κατά την κρατούσα ρωσική αντίληψη, η Ουκρανία δεν αποτελεί ανεξάρτητο κράτος, αλλά ιστορικό μέρος της Ρωσίας.

- Β) Οι «Ονουφριακοί», διότι μάλλον αισθάνονται «Ρώσοι» και θέλουν να διατηρήσουν τον δεσμό τους με την κατ' αυτούς «Μπτέρα Ρωσία» και «Μπτέρα Εκκλησία της Ρωσίας». Αυτό δεν λέγεται αυθαιρέτως, αλλά επί τη βάση της ακόλουθης πραγματιστικής συλλογιστικής, έστω και κάπως υποθετικής: Αν οι «Ονουφριακοί» μητροπολίτες και επίσκοποι ως συμπαγής ομάδα προσήρχοντο στην Ενωτική Σύνοδο του Δεκ. του 2018, θα είχαν αυτοί για διάφορους λόγους (αριθμός ενοριών, μονών, κανονικότητα κλπ) επιτύχει την εκλογή του Ονουφρίου ως κανονικού Αυτοκεφάλου Μητροπολίτου Κιέβου και Πάσης Ουκρανίας και κατόπιν και πιθανώς και κανονικού Παιριάρχου. Θα είχαν επίσης επιτύχει επί τέλους την θεραπεία των πολυετών σχισμάτων που ταλάνιζαν την Ουκρανική Εκκλησία (Φιλαρέτου και Μακαρίου) και ενδεχομένως θα είχαν επιτύχει και την επιστροφή στην Ορθοδοξία των Ουνιτών, που προέβησαν το 1596 στην Ουνία για διάφορους λόγους (πίεσεων εκ μέρους ρωμαιοκαθολικών, εξαγοράς, προσπλυτισμού κλπ), αλλά και από αντίθεση προς την Μόσχα (η αυτοκεφαλία διαγράφει ένα σημαντικό λόγο της Ουνίας). Η μη προσέλευση των «Ονουφριακών», λοιπόν, δεν μπορεί να αποδοθεί πειστικά σε άλλους λόγους, π.χ. σε ενοτιάσεις κανονικότητας των χειροτονιών των σχισματικών, διότι αυτές θα μπορούσαν να ικανοποιηθούν διαφοροτρόπως, αλλά (μάλλον) στην ταυτότητα και συνείδησή τους και στην πρόσδεσή τους με το ρωσικό εθνικό και κατ' επέκταση εκκλησιαστικό όραμα.
- Γ) Από ορισμένες Ορθόδοξες Εκκλησίες για διάφορους λόγους: Άλλες διότι έχουν ενοτιάσεις επί του κανονικού κύρους των χειροτονιών ενίων αρχιερέων (Εκκλησίες Αλβανίας και Πολωνίας)· άλλες διότι «φέρονται προσεδεμένες» στο άρμα της Ρωσίας για διάφορους κατ' αυτές «εθνικούς λόγους» (Αντιόχεια, Σερβία, Βουλγαρία)· άλλες διότι έχουν εσωτερική «διάσπαση» μεταξύ δύο μερίδων υπέρ και κατά τις αυτοκεφαλίας (Γεωργία)· άλλες διότι διαβλέπουν ιδιαίτερο «συμφέρον» στην Ουκρανία (Ρουμανία)· άλλες διότι φοβούνται ρωσικά «αντίποινα» επί

του εδάφους τους κατά το προηγούμενο της Αλεξανδρείας (Ιεροσόλυμα)· άλλες πάλι διότι «ωφελούνται διαφοροτρόπως» από την Μόσχα (Τσεχία & Σλοβακία). Δεν είναι πάντοτε σαφή τα κίνητρα, ενώ πολλές φορές τα πραγματικά κίνητρα υποκρύπτονται υπό προσχήματα επίκλησης κανονικότητας, ενώ άλλοτε πάλι συνυπάρχουν ανιδιοτελή και ιδιοτελή κίνητρα.

- Δ) Από διάφορες ομάδες που αντιτίθενται μονίμως προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο για διάφορους λόγους. Οι ομάδες αυτές έχουν αναπτύξει τα τελευταία χρόνια έντονη δραστηριότητα, ασκώντας άλλοτε κατανοπή και εποικοδομητική κριτική στις διάφορες ενέργειες του Πατριαρχείου, άλλοτε πάλι εντελώς ακατανόητη και απαβιστική κριτική, όχι χάριν της οικοδομής και μαρτυρίας του Πατριαρχείου, αλλά χάριν της αντίθεσης και της αποδόμησής του. Στον αντίποδα της στάσης αυτής των αντιτιθέμενων προς το Πατριαρχείο, υπάρχουν οι ομάδες των υποστηρικτών του, οι οποίοι υποστηρίζουν κάθε ενέργειά του, χωρίς καμία εποικοδομητική κριτική, η οποία θα μπορούσε εν τέλει να διαφυλάξει το Πατριαρχείο και τα καλώς νοούμενα συμφέροντά του.
- Ε) Από ομάδες που βλέπουν ευνοϊκά την Ρωσοσία για λόγους ιδεολογικούς, πολιπομικούς, οικονομικούς (επί ανταλλάγμασι), ενώ αντιάσονται πολιτικά, θεολογικά, πολιπομικά και οικονομικά στην Δύση, την ανάμειξη της οποίας βλέπουν στο ουκρανικό πολιτικό και εκκλησιαστικό ζήτημα.

Υπ' το ανωτέρω πλαίσιο απόκλισης και διχασμού εν μέσω των Τοπικών Αυτοκεφάλων Εκκλησιών, η -κατ' αρχήν ορθή- πρόταση του Αρχιεπισκόπου Τυράνων και Πάσης Αλβανίας Κυρίου Αναστασίου για Πανορθόδοξη Σύνοδο επί του θέματος μάλλον δεν θα ειτύχανε των αναγκαίων υλικών και ψυχικών προϋποθέσεων να επλύσει το τρέχον αδιέξοδο και επομένως μάλλον θα αποτύχανε. Χρειάζεται προηγουμένως η δημιουργία προϋποθέσεων ψυχοπνευματικής σύγκλισης, η οποία δεν θα προέκυπτε αυτομάτως, απλώς και μόνον από μια Πανορθόδοξη Σύνοδο, λόγω

μιας αυτοματοποιημένης διαδικασίας (συγκεντρωθήκαμε από κοινού και θα εξεύρωμε την κατάλληλη λύση), και η αποφυγή «αλληλεξαρτήσεων» διαφόρων Εκκλησιών για να προκύψει σύγκλιση. Η «κάθετη» -θεία, αγιοπνευματική- διάσταση συνήθως συνυπάρχει με την «οριζόντια» -ανθρώπινη, πεπιωκυῖα- διάσταση της Ιστορίας· την ανθρώπινη διάσταση, όχι πάντοτε ειλικρινή και ανυστερόβουλη, συχνά δε ιδιοτελή, όπως έχει πολλάκις καταδείξει η ιστορία των Συνόδων της Εκκλησίας. Η κατασκευή υπερεξιδανικευμένων εκκλησιολογικο-κανονολογικών οχημάτων, τα οποία προτείνονται προς εφαρμογή ενίοτε σε ένα πλαίσιο οιονεί θερμοκοιτίδας, αποτελεί ακατάλληλο ερμηνευτικό οχήμα και ακατάλληλη προσέγγιση ανάλυσης ή πρόταση θεραπείας προβλημάτων. Χρειάζεται και πραγματισμός.

Η υλοκριτική στάση της Εκκλησίας της Ρωσίας και ενίων Ορθοδόξων Εκκλησιών

Η διεκδίκηση αυτοκεφαλίας μιας τοπικής Εκκλησίας από ένα Πατριαρχείο συναντά σχεδόν πάντοτε την αντίδραση του Πατριαρχείου. Η αντίδραση μπορεί να θεωρηθεί ως ένα βαθμό φυσιολογική και αναμενόμενη, διότι κανένα Πατριαρχείο δεν θέλει να απωλέσει κανονικά του εδάφη. Η απώλεια εδαφών σημαίνει απώλεια δικαιοδοσίας, επιρροής, κύρους, οικονομικών πόρων κ.ά. Η (αντικανονική) Ελλαδική αυτοκεφαλία του 1833, η Βουλγαρική του 1870, η Αλβανική του 1922, η Τσεχοσλοβακική του 1951 συνάντησαν -τότε- την αντίθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η επίλυση των ζητημάτων που προέκυψαν από τις αντικανονικές αυτοκεφαλίες αυτές επιλύθηκαν μετά από παρέλευση πολλών ετών, το 1850 (Ελλάδα), το 1945 (Βουλγαρία), το 1937 (Αλβανία), το 1997 (Τσεχίας και Σλοβακίας). Η αυτοκεφαλία της Εκκλησίας των Σκοπίων του 1966 συνάντησε την αντίδραση του Πατριαρχείου Σερβίας· η επίλυση επισυνέβη το 2022. Η τυχόν προοπτική διεκδίκησης (θεμιτής ή αθέμιτης) αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας του ανεξαρτήτου Κράτους του Μαυροβουνίου συναντά την

αντίθεση του Πατριαρχείου της Σερβίας.

Η Ρωσία «υπέθαλψε» εν πολλοίς και στήριξε σχεδόν όλες τις διεκδικήσεις αυτοκεφαλίας των Εκκλησιών της Βαλκανικής έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ενώ «εργάσθηκε» και για τον «αφελλνισμό» και εξαραβισμό των Παλαιφάτων Πατριαρχείων της Ανατολής, και συγκεκριμένα του Αντιοχείας, του Αλεξανδρείας και του Ιεροσολύμων εντός του πλαισίου της διεθνούς εκκλησιαστικής πολιτικής της για απομείωση του κύρους του Ελληνισμού και για περιαγωγή των Πατριαρχείων υπό την επιρροή της Ρωσίας, ως αφελλνιοθέντων και εξαραβιοθέντων. Εν τούτοις, η πολιτική της Ρωσίας (Κράτους και Εκκλησίας) δεν υπήρξε πάντοτε «ανθελληνική». Κατά την Οθωμανοκρατία, η Ρωσία στήριξε εμπράκτως τα Πατριαρχεία της Ανατολής, αλλά και τον υπόδουλο Ελληνισμό, πολύ περισσότερο από τις Χώρες της Δύσεως (με πρώτη την Αγγλία), οι οποίες υποστήριζαν την «ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», με τίμημα και αυτήν ακόμη την διαιώνιση της φρικτής δουλείας των αυτοχθόνων Χριστιανών και την φυσική και πολιτισμική εξόντωσή τους από τους Οθωμανούς Δυνάστες. Το γεγονός αυτό δεν θα πρέπει να λησμονείται και να υποτιμάται, ούτε η Ρωσία να δαιμονοποιείται και να περιθωριοποιείται. Τα γεωπολιτικά συμφέροντα επιβάλλουν πολιτικές (κρατικές και μη), αλλά αυτά είναι ρευστά και μεταβαλλόμενα με ό,τι η ρευστότητα και η μεταβολή δύναται αργότερα να συνεπαχθεί. Η μεταστροφή της Ρωσίας σε «ανθελληνικότερες», ούτως ειπείν πολιτικές, τοποθετείται κατά το μάλλον ή ήπιον κατά το β' ήμισιο του 19ου αι. με την γένεση των εθνοκρατών της Βαλκανικής (κυρίως των ολαβικών) και την ανάδυση του ιδεολογικο-πολιτικού κινήματος του Πανολαβισμού.

Ενώ, λοιπόν, η Εκκλησία της Ρωσίας «υπέθαλψε» πολλές ενέργειες προς αυτοκεφαλοποίηση Εκκλησιών της Βαλκανικής, σήμερα η Ρωσική Εκκλησία αρνείται πεισματικά το δικαίωμα χειραφετήσεως των Εκκλησιών των Ανεξαρτήτων Κρατών της πρώην Τσαρικής Αυτοκρατορίας και της Ε.Σ.Σ.Δ. Αντέδρασε στην ουκρανική αυτοκεφαλία κατά την δεκαετία του

1990, καθαιρώντας, αφορίζοντας και αναθεματίζοντας τον πρόην Κιέβου Φιλάρετο (Denisenko), και συνεχίζει να αντιδρά, αρνούμενη το δικαίωμα των Ουκρανών σε αυτοκέφαλη Εκκλησία, κατά το παράδειγμα των λοιπών (εθνικών) Ορθόδοξων Εκκλησιών (Ελλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας, Πολωνίας, Βουλγαρίας, Γεωργίας, Τσεχίας και Σλοβακίας). Αντέδρασε επίσης στην αυτονομία της Εκκλησίας της Εσθονίας το 1996. Ταυτόχρονα, επιχειρεί όχι μονάχα να διατηρήσει το εκκλησιαστικό της imperium, αλλά και να το επαυξήσει εν τοις πράγμασι. Διεκδικεί και επιτυγχάνει την επιτροπή των Ρώσων της Διασποράς, δηλαδή της «Υπερορίου Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» (Russian Orthodox Church Outside Russia), της Αρχιεπισκοπής των Ορθόδοξων Παροικιών Ρωσικής Παραδόσεως εν Δυτική Ευρώπη (Archevêché des paroisses/églises orthodoxes de tradition russe en Europe occidentale), διεκδικεί ακόμη και την προοάρτηση της «Ορθόδοξης Εκκλησίας Αμερικής» (Orthodox Church in America-OCA), ενώ πρόσφατα εισπήδησε αντικανονικώς και εντός της κανονικής δικαιοδοσίας του Πρεσβυγενούς και Παλαιφάτου Αποστολικού Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής, ιδρύοντας εκεί αντικανονικώς και αθέοτως «Πατριαρχική Εξαρχία Αφρικής» (Πατριαρχική Έκzarχατ Αφρικκι· Γ'Exarchat patriarcal d'Afrique, 2021). Η τελευταία αυτή ενέργεια της εισπηδήσεως εντός της κανονικής δικαιοδοσίας του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής είναι εξόχως και βαρύτατα αντικανονική και επιβλαβής για την εν γένει κανονική τάξη της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ενώ η άρνηση ενίων Τοπικών Εκκλησιών να καταδικάσουν απερίφραστα τις ρωσικές ενέργειες εισπηδήσεως στην Αφρική και να εφαρμόσουν την κανονικώς τεθεμελιωμένη επιβληθείσα από θιγόμενο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας ποινή της καθαίρεσης των Ρώσων «πατριαρχικών εξάρχων» (πρόην Klin Leonid (Gorbachov) και πρόην Zaraysk Konstantin (Ostrovsky)) κινδυνεύει να ανατινάξει την κανονική τάξη της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Δυστυχώς, την ίδια υποκριτική στάση με την Ρωσική Εκκλησία δια-

τηρούν και διάφορες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες (Σερβία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Πολωνία, Τσεχία & Σλοβακία) που αρνούνται να προχωρήσουν στην αναγνώριση της αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Ουκρανίας και/ή να πείσουν την Εκκλησία της Ρωσίας προς την κατεύθυνση αυτή, καίτοι οι ίδιες αυτές (εθνικές) Εκκλησίες εξασφάλισαν προηγουμένως για τον εαυτό τους αυτό ακριβώς που σήμερα -δικαίως- διεκδικεί να εξασφαλίσει και η Εκκλησία της Ουκρανίας (έσιω και διασπασμένη), δηλαδή την κανονικοποίηση της καταστάσεώς της και την χειραφέτησή της από το Πατριαρχείο Μόσχας. Η κατάσταση οχίοματος από την οποία εξήλθε και προέκυψε η Εκκλησία της Ουκρανίας δεν μπορεί να αποτελεί εμπόδιο· μήπως δεν υπήρξε οχιοματική η Εκκλησία της Βουλγαρίας από το 1872 έως το 1945 και μάλιστα από Μεγάλη Σύνοδο των Πρεσβυγενών Πατριαρχείων (1872) και με την φοβερή κατηγορία του εθνοφυλετισμού; Μήπως δεν υπήρξε οχιοματική η Εκκλησία των Σκοπίων από το 1967 έως 2022; Μήπως και άλλες Εκκλησίες δεν προέβησαν σε αυτο-ανακήρυξη της αυτοκεφαλίας τους και κατόπιν επεδίωξαν κανονικότητα και αναγνώριση; Η περίπτωση της εσωτερικής διαίρεσης που εμφανίζεται σήμερα στην Ουκρανία υπήρχε *mutatis mutandis* και σε δύο προηγούμενα, της ελλαδικής, και ιδιαίτερος της αλβανικής αυτοκεφαλίας λόγω της εθνικής σουιάσεως του πληθυσμού της Αλβανίας (υπήρχαν αυτοκεφαλιστές και μη, όπως σήμερα στην Ουκρανία).

Εν τούτοις, η εφεκτική στάση των Ορθοδόξων Εκκλησιών έναντι της ουκρανικής αυτοκεφαλίας δεν φαίνεται να είναι εντελώς αρνητική και απορριπτική. Μολονότι διάφορες Ορθόδοξες Εκκλησίες δεν έχουν *sensu stricto* αναγνωρίσει επίσημα την ουκρανική αυτοκεφαλία και δεν έχουν εισέλθει σε εκκλησιαστική διακοινωνία με την Αυτοκέφαλη Εκκλησία υπό τον Επιφάνιο, οι Ορθόδοξες Εκκλησίες (πλην Μόσχας) δεν έχουν διακόψει την ευχαριστιακή διακοινωνία με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως θεωρητικά θα μπορούσαν να κάνουν, αντιδρώντας στις ενέργειές του. Αυτό σημαίνει πως οι Ορθόδοξες Εκκλησίες κατά βάθος αντιλαμβάνονται την

κατάσταση και πως εν καιρώ τω δέοντι θα προχωρήσουν στην αναγνώριση και διακοινωνία και με την Ουκρανική Εκκλησία (υπό τον Επιφάνιο).

Πώς (μάλλον) θα «επιλυθεί» το υφιστάμενο αδιέξοδο

Δυστυχώς, εξ αιτίας κυρίως της ρωσικής εκκλησιαστικο-πολιτικής αδιεξόδου να επιλύσει κανονικώς τω τρόπω το εκκλησιαστικό ζήτημα της Ουκρανίας, ιδιαίτερος μετά το 1991, οπότε και προέκυψε ανεξάρτητο κράτος Ουκρανίας και το ζήτημα της αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας εντός του ανεξαρτήτου κράτους, αλλά και εξ αιτίας της εφεκτικότητας των Ορθόδοξων Εκκλησιών να πιέσουν προς την κατεύθυνση της Μόσχας, η οποία αρνείται την αυτοκεφαλία των Ουκρανών, δυστυχώς το ζήτημα, όπως τουλάχιστον φαίνεται, μάλλον θα επιλυθεί όπως/μετά και το πολιτικό-συνοριακό: Δηλαδή, *manu militari*, δια στρατιωτικής χειρός, δια της βίας, μέσω πολέμου, του εν εξελίξει (2022-). Όταν επιλυθεί το κρατικό ζήτημα μετά το τέλος του πολέμου και προκύψει το «νέο» Ουκρανικό Κράτος, εντός «νέων συνόρων», χωρίς -ενδεχομένως, κατά τα φαινόμενα τουλάχιστον- μέρος της ανατολικής επικράτειας (Λουγκάνοκ, Ντονέτσκ, Ζαπορίζιε, Χερσόνα, Κριμαία), η Εκκλησία που θα απομείνει εντός της «νέας επικράτειας» της Ουκρανίας θα είναι κατά συντηρητική πλειοψηφία ουκρανική (εθνική) Εκκλησία, διότι οι ανατολικές περιοχές, οι μητροπόλεις/επισκοπές θα έχουν (μάλλον) προσαρτηθεί στην Ρωσία. Αυτή η νέα Εκκλησία της «νέας» Ουκρανίας θα (πρέπει να) αναγνωρισθεί «αναγκαστικά» και από τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες.

Στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία θα ήταν ευκαίριο από κάθε άποψη να προσαρτηθούν -σύμφωνα πάντοτε με τις διατυπώσεις του Κανονικού Δικαιού- και οι «ελληνόρυθμοι καθολικοί» (Ουνίτες) υπό τον Μείζονα Αρχιεπίσκοπό τους Sviatoslav Shevchuk, ώστε να λήξει επιτέλους η μεγάλη εκκλησιολογική και εκκλησιαστική ανωμαλία της Ουνίας (1596· ουνιτική σύνοδος της Βρέστης Πολωνίας (Brest-Litovsk)). Αν συμβεί αυτό, η

ενέργεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου θα «δικαιωθεί» διπλώς, διότι η Ουνία του 1596 υπήρξε μέρος του «Ουκρανικού Ζητήματος», αλλά και διότι ένα σοβαρότατο ζήτημα του Διμερούς Διαλόγου Ορθοδοξίας και Ρωμαιοκαθολικισμού επιτέλους θα επιλυθεί. Δεν υπήρχε και δεν υπάρχει λόγος για την ύπαρξη και συνέχιση της Ουνίας: επιβλήθηκε άνωθεν και έξωθεν για γνωστούς λόγους και έχει ολοκληρώσει τον κύκλο της.

En είδει συμπεράσματος και εμπλόγου

Το ζήτημα της αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Ουκρανίας έναντι του Πατριαρχείου Μόσχας δεν είναι καθόλου πρόσφατο. Πρόκειται για μια μακρά διεκδίκηση των Ουκρανών για πολιτική και εκκλησιαστική αυτοτέλεια και για αποφυγή του εκρωσισμού τους. Η αντίδραση των Ουκρανών εναντίον της υπαγωγής τους στο Πατριαρχείο Μόσχας υπήρξε έντονη τόσο πριν το 1686 όσο και μετά. Άλλωστε υπήρξαν επί μακρόν υπό το Οικουμενικό Πατριαρχείο (9ος-17ος αι.), οπόθεν και έλαβαν την Ορθοδοξία τους επί Βλαδιμήρου του Μεγάλου, του και Ηγεμόνος Κιέβου και Ρως. Από τον 19ο αι. και εξής οι Ουκρανοί διεκδικούν συνεχώς αυτοκεφαλία, όπως διεκδίκησαν και οι υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες της Βαλκανικής (Ελλάδα, Σερβία, Ρουμανία, Αλβανία) και της Κεντρ. Ευρώπης (Πολωνία, Τσεχία & Σλοβακία), για να συναντήσουν οι Ουκρανοί την αντίδραση της (εκκλησιαστικής) Μόσχας. Η Εκκλησία της Ουκρανίας υπήρξε επί μακρόν ανεξάρτητη από τη Μόσχα και διεκδίκησε πολλές φορές την ανεξαρτησία της από τη Μόσχα (τουλάχιστον τέσσερις φορές τον 20ό αι.). Δεν είναι και αναπόφευκτο να θεωρούνται τα υπόλοιπα αυτοκέφαλα θεμιτά και δίκαια και το ουκρανικό να θεωρείται αθέμιτο και εθνοφυλετιστικό. Η αντίδραση της Μόσχας στην αυτοκεφαλία της Εκκλησίας ενός μεγάλου ανεξαρτήτου Ορθοδόξου Κράτους -της Ουκρανίας- υπό το πρόσχημα της ενιάξεώς της στο ιδεολόγημα του «ρωσικού κόσμου» (και της «Τρίτης Ρώμης») έχει ως αποτέλεσμα την διαιώνιση των οξιομάτων, της κανονι-

κής αιταξίας και ενδεχομένως την διαρροή Ουκρανών Ορθοδόξων προς την Ουνία, άλλες δοξασίες, την εκκοσμίκευση. Είναι Ορθόδοξο αυτό να εγκαταλείπονται Ορθόδοξοι ή να τους δίδεται ως μόνη εναλλακτική η υπαγωγή τους στο ιδεολόγημα του «ρωσικού κόσμου» (και της «Τρίτης Ρώμης») και στο Πατριαρχείο Μόσχας; Αυτό πρέπει να το κατανοήσει και η Μόσχα και οι άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Ασφαλώς, η αυτοκεφαλία δεν συνεπάγεται εθνική, πολλώ δε μάλλον εθνικιστική Εκκλησία, αλλά Τοπική Εκκλησία και σαφώς όχι την αντικατάσταση εθνικιστικών ιδεολογημάτων περί «ρωσικού κόσμου» με άλλα αντίστοιχα περί «ουκρανικού κόσμου», αλλά παμπεριεκτική καθολικότητα και αυθεντικό εκκλησιαστικό φρόνημα και συνείδηση.

Η εκκλησιαστική κατάσταση στην Ουκρανία έχει κακοφορμώσει εξ αιτίας αντιτιθέμενων συμφερόντων και θεωρήσεων ιδιοτελών· δημιούργησε ήδη μείζον ζήτημα πανορθόδοξης ενότητας και μαρτυρίας έναντι των Ετεροδόξων και των Εθνών, βασικά ζήτημα διαίρεσης με ό,τι αυτή συνεπάγεται (ακοινωνησία μεταξύ Αδελφών Ομοδόξων Εκκλησιών, παντοειδείς αμφισβητήσεις, απώλεια διορθόδοξης και πανορθόδοξης συνεργασίας, ειοπηδύσεων, επιθετικού λόγου, έκθεσης της Ορθοδοξίας σε χλευασμό, εργαλειοποίηση της εκκλησίας/εκκλησιών από Κράτη, διορθόδοξες διεκκλησιαστικές, αλλά και διακρατικές εντάσεις κλπ). Το ουκρανικό πρέπει να επλυθεί ώστε να επανέλθει η ενότητα του Σώματος, η διορθόδοξη συνεργασία, η αδελφούνη μεταξύ των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών, οι οποίες αποτελούν μέλη του Σώματος της «Μιάς Ἄγιας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας» των Ορθοδόξων. Χρειάζεται αλλαγή παραδείγματος εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας ούτως ώστε αυτή με την δογματική, εκκλησιολογική, λειτουργική, κανονολογική, μοναστική, πητική, και πνευματική παράδοση και ακτινοβολία της να μπορέσει επιτέλους να αποτελέσει «διέξοδο» στα σημερινά πολλαπλά αδιέξοδα του Δυτικού Χριστιανισμού, ο οποίος διέρχεται σοβαρότατη πολυεπίπεδη κρίση και αποδομείται σε πολλά μέρη της Δύσης, αρχής γενομένης από την Γηραιά

Ήπειρο. Πώς η Ορθόδοξη Εκκλησία θα μπορούσε να αποτελέσει διέξοδο, σπαρασσόμενη από εσωτερική διαίρεση διοικητικής δικαιοδοσιακής τάξεως, εργαλειοποίηση, εκκοσμίκευση της θεολογίας και της εκκλησιολογίας της; Τα εκκλησιαστικά ζητήματα που ανακύπτουν θα πρέπει να επιλύονται όχι με όρους γεωπολιτικής ισχύος, αλλά με όρους εκκλησιαστικού φρονήματος και ικανοποίησης εκκλησιαστικών αναγκαιοτήτων. Η Εκκλησία δεν πρέπει να αποτελεί γεωπολιτικό παρακολούθημα.

Όλοι οι Ορθόδοξοι είμαστε εν Χριστώ αδελφοί, ανεξαρτήτως επιμέρους εθνικής καταγωγής ή γλώσσας. Η Ορθόδοξη Εκκλησία οφείλει να διατηρήσει την ενότητά της, να καταβάλλει προσπάθειες να υπερβεί από κοινού τα τρέχοντα αδιέξοδα, πριν η τρέχουσα κατάσταση παγιωθεί με ό,τι αυτό αναπόφευκτα θα συνεπαχθεί. Να μην αποτελέσει η τρέχουσα κατάσταση βάση να επαναληφθεί το προηγούμενο του Μεγάλου Σχίσματος του 1054 μεταξύ Ανατολής και Δύσεως, μέρος του οποίου υπήρξε ο γενικότερος πολιτικός και εκκλησιαστικός ανταγωνισμός μεταξύ Ανατολής και Δύσεως, αρχής γενομένης από τον Καρλομάγνιο σφετερισμό του τίτλου του Ρωμαίου Αυτοκράτορος, αλλά και ο πολιτικός και εκκλησιαστικός δικαιοδοσιακός ανταγωνισμός επί της Βουλγαρίας, καθώς και οι υπερφίαλες αξιώσεις της Παπωσύνης για κοσμοκρατορία. Όλα αυτά περιεβλήθησαν δογματικό και πολιτισμικό μανδύα και οδήγησαν στο Σχίσμα του 1054, το οποίο αργότερα οδήγησε στην Α΄ Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας (1024) και στις επαχθέστερες συνέπειές της, διαίρεση και αποικιοποίηση της βυζαντινής Αυτοκρατορίας, κατάληψη και διανομή των εδαφών και δημιουργία σταυροφορικών κρατιών επί των ελληνικών χωρών, εξασθένιση της Αυτοκρατορίας και αργότερα συνεχής προέλαση των Οθωμανών Μουσουλμάνων μέχρι και αυτήν ακόμη την Β΄ Άλωση του 1453, την βαβυλώνειο αιχμαλωσία και υποδούλωση του Ελληνισμού υπό τους Οθωμανούς και την έκτιστη παγίωση της τουρκοϊσλαμικής κυριαρχίας επί του μικρασιατικού χώρου, η οποία κατέληξε στην γενοκτονία 1913-1923.

Δυστυχώς και ανησυχητικά, παρόμοια χαρακτηριστικά και σχήματα με αυτά του 1054 παρουσιάζονται και στην τρέχουσα διαίρεση μεταξύ των Ορθοδόξων. Πρέπει, οπωσδήποτε, να αποφευχθεί η διολίσθηση της παρούσης καταστάσεως σε παγίωση σχίσματος μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως και Μόσχας και Αλεξανδρείας και Μόσχας. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες θα πρέπει να αναλάβουν τον ρόλο τους εποικοδομητικά για να αποκατασταθεί η διορθόδοξη και πανορθόδοξη κοινωνία, η ενότητα, η κανονική τάξη και η χριστιανική αγάπη. Όποιες ενέργειες απαιτούνται οποθενδήποτε -όλων των εμπλεκομένων πλευρών συμπεριλαμβανομένων- θα πρέπει να αναληφθούν με γενναιότητα.